

Hrátky spojeneckých velmocí a jejich dvojí válka

Poválečný vývoj na Balkáně ovšem nebyl pouze výsledkem vítězství hnutí odporu. Mělo-li by to tak být, pak by režimy v Bulharsku a Rumunsku nutně musely zůstat víceméně tradiční, mírně reformovaného předválečného ražení, v Řecku, Jugoslávii a Albánii by pak musely být nastoleny komunistické nebo alespoň silně levicové režimy. Jak ovšem víme, nebylo tomu tak. Nakonec se na Balkáně na jedné straně ocitlo Řecko, které navzdory své bouřlivé válečné historii a absolutní převaze komunistického odboje prodělalo oproti předválečnému stavu nejméně institucionálních změn, na straně druhé pak stály zbývávající balkánské státy, tedy včetně nacistických satelitů Bulharska a Rumunska, které byly vystaveny komunistické dominanci a společenské revoluci. Tento neočekávaný výsledek války zcela jednoznačně ukazuje na to, že poválečná historie Balkánu nebyla určována pouze vnitřními faktory, ale byla výrazně ovlivněna, jako ostatně vždy v minulosti – vzpomeňme jen na Východní otázku – také velmocenskou politikou, tedy vzájemným vztahem velmocí a jejich rozdílných politických cílů.

Spojenci během válečných let vedli vlastně dvojí válku. Jednu proti silám Osy, a druhou, skrytou, proti sobě. Měli společný cíl – porážku fašismu, ale měli na zřeteli i poválečnou rovnováhu sil a snažili se pro poválečná jednání vybojovat co nejvýhodnější postavení. Čím více se blížili k vítězství, tím více obětovali spojeneckou jednotu na oltář toho, co považovali za svůj národní zájem. A jakmile porazili společného nepřítele, jejich skrytá válka se odtajnila a na venek se poté projevovala jako tzv. studená válka.

Pro Balkán je z tohoto hlediska důležité, že mezi odbojovými organizacemi měly vždy významné slovo britští styční důstojníci a britské mise u odbojových štábů. Ani USA, ani SSSR takovéto mise neměly, s výjimkou několika posledních válečných měsíců. Británie tedy měla na Balkáně převahu a britská vláda měla ve skutečnosti mnohem bližší kontakt s hnutími odporu a měla na ně větší vliv než jejich exilové vlády (s výjimkou, jak jsme viděli, Albánie). Exilové vlády, zejména řecká a jugoslávská, nejenže neměly technické možnosti k udržování pravidelného spojení s odbojem, ale, v důsledku těžko překonatelných ideologických rozporů mezi levicovými hnutími odporu a převážně středovými a pravicovými příslušníky exilových vlád, s vůdčími hnutími odporu ve svých zemích prakticky nekontaktovali.

Britové a Tito

Jak jsme již zdůraznili, první britské mise byly v Jugoslávii při štábu gen. Mihailoviće. Pod vlivem úspěchů Titových partyzánů vyslal Churchill jako styčného důstojníka k Titovi brigádního generála Fitzroye MacLeana. Ten v září 1943, po kapitulaci Itálie, zastihl partyzánské vojsko dobře vyzbrojené zbraněmi šesti odzbrojených italských divízií (dvě divize se přímo připojily k Titovi) v celkovém počtu 200 000 bojovníků. MacLean Churchillovi posílal zprávy, že tato armáda se s největší pravděpodobností stane novým vládcem Jugoslávie. Proto také Churchill stáhl na vánoce 1943 svou misi od Mihailoviće a napříště pomoc dostávali pouze partyzáni.

MacLean po teheránské konferenci Velké trojky upozorňoval Churchilla, že partyzáni jsou výrazně komunisticky orientovaní a že tedy systém, který po válce nevyhnutelně vybudují, bude bezesporu velice blízký systému komunistickému. Ve svých pamětech zaznamenal následující rozhovor:

Churchill: *Vy hodláte po válce žít v Jugoslávii?*

Ne, dopověděl jsem.

Ani já ne, řekl. A protože je tomu tak, čím se vy a já méně staráme o formu vlády kterou zavedou, tím lépe. To, co nás zajímá, je kdo z nich způsobí Němcům větší škody.¹

¹ Viz např. Fitzroy Maclean: *Rat na Balkanu. Glava IX. Prekretnica*. http://www.znaci.net/00001/1_9.htm.

Britové a řecká Národně-osvobozenická fronta

Pokud však jde o Řecko, byl Churchillův postoj vůči EAM mnohem méně smířlivý než vůči Titovým partyzánům. Obě organizace ovšem byly prakticky stejné – v obou měly rozhodující slovo komunisté, obě měly své konečné cíle v nastolení přinejmenším výrazně levicového systému. Ovšem Churchill byl od začátku rozhodnut řecké hnutí odporu kontrolovat, zatímco Titovu hegemonii v Jugoslávii přijal. Řecko totiž mělo pro britské imperiální zájmy mnohem větší význam než Jugoslávie. Řecko se svými přístavy a ostrovy bylo jedním z důležitých faktorů rovnováhy v Mediteránu. Churchill tedy jednoznačně požadoval, aby v poválečném Řecku vládla nějaké spřátelená demokratická vláda a byl proto ochoten udělat vše. Británie také mnohem více podporovala řeckého krále a vládu než v jugoslávském případě. Proto se snažila pomoci svým misím sjednotit odboj pod britským velením s tím, že bude nepolitický. V jednáních mezi EAM a řeckou exilovou vládou, která byla neúspěšná (známá jednání v Káhiře o tom, má-li se král vrátit po válce do země, skončila pro EAM neúspěchem), došlo k neřešitelným sporům. Od podzimu roku 1943 tak v Řecku bylo nejen napětí z bojů proti Němcům, ale také ze stále těžších rozporů mezi odbojovými organizacemi a vládou.

Podobně jako v Jugoslávii a Albánii také v Řecku povstalci získali zbraně od kapitulovaných italských divizí. To, stejně jako úspěch ve vzájemném boji s EDES, hnutí posílilo. EAM také vytvořil, po vzoru AVNOJ, hlavní politický výbor národního osvobození, PEFA. Neměl však takovou autoritu, jako AVNOJ. Nebyla to prozatímní vláda jako Titova, jejím hlavním úsilím bylo přinutit exilovou řeckou vládu poskytnout v ní místa i příslušníkům EAM.

Z dnešního pohledu je zřejmé, že pokud by Churchill i v případě řeckém přijal převahu EAM, tak jako přijal v Jugoslávii supremaci Titových partyzánů, získal by EAM také v Řecku neomezenou moc, protože jediná soupeřící organizace, EDES, se svým významem mohla EAM měřit ještě daleko méně než Mihailovičovi četníci.

Pro poválečný vývoj Balkánu měla také velký význam teheránská konference velmocí v roce listopadu 1943, která také definitivně pohřbila Churchillův plán vylodění Spojenců na Balkáně (podbřišku říše). Narážel jak na odbor Roosevelta, neboť Američané na Balkáně neměli zájem, tak Stalina. Nakonec musel souhlasit s vyloděním Spojenců do Francie, plánovaným tehdy na 1. květen 1944.² Toto rozhodnutí mělo pro vývoj na Balkáně mimořádný význam. Rudá armáda jím získala prakticky zelené světlo pro svůj průnik do jihovýchodní Evropy.

Procentová dohoda

---

² Teheránská konference byla vůbec prvním setkáním hlavních představitelů SSSR, USA a Velké Británie během druhé světové války. Setkání Stalina, Roosevelta a Churchilla (tzv. Velké trojky) se konalo 28. listopadu – 1. prosince 1943 v iránském hlavním městě Teheránu. Na tomto setkání byly projednávány otázky, které do značné míry rozhodly o poválečném osudu střední a východní Evropy. Této konferenci předcházela konference v Káhiře a následovala ji konference v Jaltě a ještě později v Postupimi. Předmětem jednání byla především spojenecká strategie na evropských bojištích, konkrétně pak otevření západní fronty. Z hlediska dalšího vývoje na Balkáně bylo velmi důležité, že Churchill navrhoval rozšířit působnost spojenců v oblasti Středomoří a připravit si tak podmínky pro vylodění na Balkáně. Tento návrh nevyklučoval možnost zároveň i spojeneckého vylodění na západě Evropy, a navíc by omezoval sovětskou působnost ve střední Evropě. Pro Stalina, který v té době již operoval podle plánu na vytvoření satelitních zemí ve střední a východní Evropě, byl tento návrh neakceptovatelný a Roosevelt se bez váhání přiklonil na sovětskou stranu, která navrhovala pouze vylodění v severní Francii na jaře roku 1944 za podpory dalších operací na jihu Francie. Balkán tak byl vlastně již v Teheránu přepuštěn víceméně do sféry sovětského vlivu, byť se Británie v dalších jednáních snažila ještě tento osud zvrátit.

Churchill tehdy začal pracovat na tom, aby se o zájmových sférách na Balkáně domluvil se Stalinem v dvoustranných rozhovorech. Již v květnu 1944 navrhl ministr zahraničí Anthony Eden sovětskému velvyslanci v Londýně Fedoru Gusevovi řešení, podle něž by měly být záležitosti Rumunska v sovětském zájmu, a Řecka v britském.

Tomuto rozdělení ostatně nahrála i situace na bojišti a vnitřní vývoj v satelitech Osy Rumunsku a Bulharsku. Přesto to ovšem Churchill neustále tlačil na partyzány, aby zvýšenou aktivitou diverzních akcí nechávali Hitlera v domněni, že spojenecký útok bude zaměřen na Balkán. Že byl částečně úspěšný, o tom svědčí i to, že německé velitelství stále udržovalo v Řecku neúměrně vysoký počet divizí i skutečnost, že po pádu Mussoliniho neváhalo a poslalo další jednotky na Jadran a do Albánie, aby nahradily italské divize.

Edenův návrh dal do pohybu celý řetězec jednání, které nakonec vedly k rozdělení poloostrova na zájmové sféry a vyústily známou a hanebnou tzv. procentovou dohodou 9. října 1944, kdy za rozhodující vliv v Řecku přepustil Churchill Rumunsko a Bulharsko zcela sovětskému vlivu. Podle Churchilla k celé záležitosti došlo následovně, byť na průběh jednání jsou i jiné pohledy:³

„Okamžik byl příhodný pro praktické kroky, a proto jsem navrhl: ‚Dohodněme se na balkánských záležitostech. Vaše armády jsou v Rumunsku a Bulharsku. My tam máme své zájmy, mise a agenty. Nepřipusťme, aby se naše cesty zkřížili kvůli malichernostem. Pokud jde o Velkou Británii a Rusko, jak by vám vyhovovalo, kdybyste měli devadesátiprocentní převahu v Rumunsku, my měli devadesát procent řekněme v Řecku a v Jugoslávii bychom si vliv rozdělili na půl?‘

Zatímco byla tato má slova překládána, napsal jsem na kus papíru:

Rumunsko

Rusko 90 %

ostatní 10 %

Řecko

Velká Británie (po dohodě s USA) 90 %

Rusko 10 %

Jugoslávie 50 : 50 %

Maďarsko 50 : 50 %

Bulharsko

Rusko 75 %

ostatní 25 %

Přistrčil jsem jej přes stůl Stalinovi, který mezitím vyslechl překlad. Nastala krátká pauza.

Potom Stalin uchopil modrou tužku, udělal na papíru velkou ‚fajfku‘, a vrátil nám jej.

... Potom se rozhostilo dlouhé ticho. Tužkou popsaný papír zůstal ležet uprostřed stolu. Nakonec jsem se zeptal: ‚Nemohlo by se snad považovat za poněkud cynické, že jsme se s těmito záležitostmi, jež budou tak osudné pro miliony lidí, vypořádali jen tak bez okolků? Raději ten papír spalme.‘ Stalin odpověděl: ‚Ne, nechte si jej vy.‘

Hned následující den se ministři zahraniční Molotov a Eden sice o procenta střetli – SSSR požadoval mnohem více v Maďarsku, protože tam měla Rudá armáda velké ztráty, Británie opět v Jugoslávii, poněvadž to byla ona, která podporovala Tita a jeho odboj, a také v Bulharsku, což Molotov velmi rázně odmítl. Celá věc nakonec zůstala tak, jak ji dohodli oba nejvyšší představitelé, nakonec ovšem byl, jak uvidíme níže, z dohody důsledně dodrženo pouze řecké procento.

---

³ Sovětsko-britská jednání zverubně popisuje na základě pramenného bádání Miroslav TEJCHMANN. Viz: Balkán ve válce a revoluci. 1939–1945. Praha 2008, s. 678–685.

Společenské změny na Balkáně způsobené válkou

Jak už jsme si řekli, jedním z nejvýznamnějších procesů na Balkáně během válečných let bylo podrytí starého společenského řádu v největší části poloostrova. Hitler nedokázal pro krátkost doby ustavit svůj „nový řád“, nicméně dokázal zničit starý. Navzdory všemu svému antikomunismu se, v jistém slova smyslu, Hitlerova role ukázala jako revoluční – zničil staré mocenské instituce – společenské, ekonomické a politické. Ba co víc, „dokázal“ to i v satelitních zemích. Poté, koncem roku 1944 Rudá armáda, jejíž postup do střední a jihovýchodní Evropy vyvolal, vpadla na Balkán, zničila zbytky starých režimů a vynutila si přijetí režimu nového. Navíc hnutí odporu, svojí podstatou revoluční, získala v okupovaných zemích velkou popularitu a nejen že zničila staré instituce, ale vytvořila také novou atmosféru, jakýsi nový duch doby.

Ten se projevil v několika oblastech. Zejména v emancipaci rolnictva, na Balkáně vždy nesebevědomého a zakotveného v patriarchální morálce. Příslušníci guerillových hnutí byli z velké části právě rolníci, kteří pochopili, že mohou žít bez měst, zatímco města nemohou bez nich. Velká města osvobodila z velké části armáda složená z rolníků. To se samozřejmě i do budoucna projevilo, ne vždy pochopitelně pozitivně, jistou ruralizací balkánských měst.

Dalším výsledkem vanutí tohoto nového ducha byla změna vztahu mezi pohlavími. Před válkou byly na celém Balkáně zájmy žen a jejich činnost omezeny přísnými tradičními společenskými konvencemi. Ty válka z velké části rozbila. Ženy se emancipovaly, zastávaly mužské práce, zajišťovaly rodiny v době nepřítomnosti velkého počtu mužů, mnohé vstupovaly do odbojových organizací a zastávaly tam důležité funkce, v Řecku např. 40 % mládežnické organizace EPON tvořily mladé ženy, které zformovaly dokonce jeden úderný prapor ELAS.

Další charakteristikou nového ducha byla velká role mládeže, která zastávala rozhodující roli v partyzánských vojscích a zastávala i důležitá velitelská místa. V poválečné politice proto bylo zastoupeno ve vedoucích funkcích velké procento mladých (kteří ovšem později ve svých funkcích zestárlí a jen neradi je přepouštěli generační výměně).

O diskreditaci tradičních politických vůdců jsme již hovořili. Tito politici neměli náchylnost k ilegální práci, proto velká většina předválečných politiků zůstala stranou boje proti cizím okupantům. Prokázala také naprostou neschopnost pochopit co se v jejich zemích v důsledku působení hnutí odporu děje. Žili v minulosti a nedokázali se přizpůsobit novému duchu. Ten je proto smetl do propadliště dějin.

Zánik královského Rumunska

Královský puč a jeho důsledky

Rumunsko bylo první zemí v širším balkánském prostoru, do níž pronikla Rudá armáda. Po porážce u Stalingradu a dalším nepříznivém vývoji na východní frontě se někteří rumunští politici snažili najít cestu k západním spojencům a vyjednat anglo-americkou intervenci, která by pronikání Rudé armády zastavila. Toto úsilí však bylo neúspěšné, jak jsme již viděli i podle výsledků jednání v Teheránu. Rudá armáda v dubnu 1944 překročila řeku Prut a vkročila na rumunské území. Opoziční politici v čele s I. Maniuem se pokoušeli horečně vyjednat přerušení nepřátelství. Vzhledem k tomu, že maršál Antonescu zachovával krajní loyaltitu Hitlerovi, začaly opoziční síly plánovat ozbrojené povstání. Nakonec, z iniciativy mladého krále Michala, došlo tři dny před naplánovaným povstáním, ke státnímu královskému puči. Když jej přišel I. Antonescu informovat o přípravách k totální mobilizaci, jež měla sloužit k boji proti Rudé armádě, král jej překvapil odmítnutím tohoto aktu a naopak požádáním jeho demise. Poté, co ji maršál odmítl, povolal král svoji gardu a nařídil jeho zatčení. Večer pak oznámil rozhlasem, že

Rumunsko přijímá spojenecké podmínky a není více ve válce se SSSR. Němci samozřejmě nemohli Rumunsko jen tak přepustit, pokusili se o obsazení jeho klíčových míst, což vedlo k vypuknutí bojů s ještě včerejším spojencem a 25. srpna pak mladý král vyhlásil Německu válku. Do konce srpna 1944 rumunské jednotky zajaly 56 000 německých vojáků, pět tisíc Němců v bojích padlo. Rudá armáda ovšem i poté pokračovala v ofenzivě. Zajala 170 000 rumunských vojáků, kteří již neprojevovali odpor, obsadila Bukurešť a většinu rumunských měst a celé území přešlo pod sovětskou kontrolu. Samotná jednání o míru byla zahájena až poté, co byla obsazena většina rumunského území. Na základě nich pak během následujících měsíců vstoupila rumunská vojska spolu s Rudou armádou do bojů v Transylvánii, v Maďarsku, obsazovala také část československého území (mj. Brno) a došla až do samotného Německa. To vše stálo Rumunsko dalších 169 000 padlých. Jen při osvobození ČSR to bylo 33 241 padlých a nezvěstných a 33 254 raněných,⁴ celkové válečné ztráty Rumunska, tedy nejen ty na frontě, ale i v zázemí, činily neuvěřitelných 935 tisíc mrtvých, z toho ovšem převážná většina připadala na boje na východní frontě od června 1941 do srpna 1944, jichž se zúčastnilo 35 divizí, rumunské letectvo, námořnictvo a několik dalších technických a dělostřeleckých brigád.

Mocenský vzestup rumunských komunistů

Přestože Stalin a sovětská diplomacie navenek zdůrazňovali, že nemají zájem na změně rumunského režimu, a také nová vláda byla z větší části složená z příslušníků opozičních nekomunistických sil, a státní aparát, očištěn pouze od největších kolaborantů, zůstával v podstatě nezměněn, přítomnost sovětské armády uvolnila revoluční energii mas a především vyvedla z ilegality komunistické hnutí, které začalo mít stále větší vliv, a to i přesto, že ještě v době srpnového převratu neměla komunistická strana více než 2 000 členů.⁵ Poté ovšem do strany začali vstupovat po stovkách a tisících noví členové, často i proto, aby zakryli svoji válečnou minulost. V říjnu 1944 se komunistům se podařilo vytvořit Národně demokratickou frontu, která sdružovala pouze výrazně levicově zaměřené subjekty, nikoli tedy spíše středové uskupení I. Maniua a dalších. Komunisté také zcela ovládli ministerstvo vnitra. Díky tomu měli pod kontrolou proces nesporně potřebné národní očisty od fašistů a těch, kteří je podporovali, jež ovšem začali bezuzdně zneužívat a tak, ostatně podobně jako v jiných zemích, často posloužilo označení fašista nebo kolaborant k odstranění politických protivníků. Rumunská pravice musela odpovědět protikomunistickým kurzem, vláda dokonce začala sabotovat podmínky dohody o příměří. A tak zatímco na frontě bojovaly rumunské a sovětské jednotky bok po boku proti Hitlerovcům (což bylo velmi paradoxní spojení, neboť velká část rumunského důstojnictva patřila ke staré rumunské šlechtě!), v samotném Rumunsku, zejména v Bukurešti, docházelo k útokům na sovětské vojáky, majitelé podniků prováděli hospodářskou sabotáž, představitelé nekomunistických stran tvrdě vystupovali proti existenci nově vzniklých bojových vlasteneckých družin ovládaných komunisty a proti dalším pokusům ultralevice nahrazovat oficiální státní správu svými orgány. Komunisté naopak útočili na podle nich

---

⁴ <http://www.fronta.cz/dotaz/ztraty-rumunske-armady-pri-osvobozeni-csr>. Rumunská vojska se účastnila těžkých bojů na Slovensku, brněnské operace i pražské operace. Celkem během své válečné pouti rumunská armáda osvobodila 1 722 obcí (z toho 31 měst) a zajali 16—20 tisíc příslušníků německých vojenských seskupení, ať již wehrmachtu, ať již SS.

⁵ Rumunská komunistická strana (RKS) vznikla roku 1924, působila v ilegality a čítala několik stovek členů. Svůj vliv získala v důsledku špatné hospodářské situace, přítomnosti okupační sovětské armády a spolupráce s různými levicovými organizacemi. Ozbrojenou složku strany tvořily tzv. bojové vlastenecké družiny, které RKS vytvořila za povstání. V čele strany stáli Anna Paukerová, jež byla židovského původu, Maďar L. Luca, Ukrajinec E. Bodnaras a Rumun Gheorghe Gheorghiu-Dej. RKS spolupracovala s částí sociálních demokratů, Svazem vlastenců, Grozovou Zemědělskou frontou, s charitativní organizací Vlastenecká záštita a s odbory Gh. Apostola.

reakční politiku vlády, zároveň se ovšem soustředovali na práci mimo vládu. Podle jejich direktiv dělníci odstraňovali z továren „sabotéry“ a funkcionáře „zkompromitované spoluprací s fašisty“, a sami v mnoha případech obnovovali výrobu. Rolníci si živelně zabírali půdu velkostatkářů, na nižší úrovni se komunisté snažili provádět „očistu“, tedy infiltrovat místní orgány státní správy.

Neúspěšné pokusy o omezení vlivu komunistů

Za těchto podmínek, kdy se vládní většině nekomunistických stran správa země začínala vymykat z rukou, resp. přinejmenším vládla jakási dvoukolejnost v nižších správních orgánech, se nekomunistická vládní většina snažila prosazovat vládu pevné ruky. Nová vláda v čele s generálem Nikolaem Rădescem, nezkompromitovaným odpůrcem politiky I. Antonescu a vměšování Němců do rumunských záležitostí, jenž byl za svoje postoje internován ve vězeňském táboře v Târgu Jiu, se snažila oslabit vliv komunistů. Rădescu se snažil působit v podobném duchu, jako tehdejší řecká vláda Georjose Papandreua. Jak se však ukázalo, bylo již pozdě. Bylo zřejmé, že Sověti v Rumunsku jednají s vědomím toho, že mají zemi pod kontrolou a že věří, že Británie bude respektovat dohodu, o níž bylo řeči v minulé přednášce, tedy že Rumunsko je zemí s převládajícím sovětským vlivem. V polovině ledna navštívil Moskvu vůdce komunistů George Gheorghiu-Dej a dostal souhlas k radikálním krokům na cestě k získání moci. Když se král Michal obrátil osobním dopisem na amerického prezidenta o pomoc, dostal odpověď až za tři měsíce. Marně se také představitelé demokratických stran obraceli na britské a americké členy Spojenecké kontrolní komise (*Allied Control Commissions*) a přesvědčovali je, že vývoj spěje k nastolení totalitního režimu. I kdyby je chtěli pochopit, nemohli. Mocenské karty byly rozdány. V únoru také konference v Jaltě potvrdila sovětskou dominanci nad Rumunskem. V zemi vše šlo k občanské válce, již premiér komunistům dokonce pohrozil. Ovšem jeho moc byla malá. Po nejrůznějších komunistických provokacích, při nichž byla prolita i krev, a pod sovětským nátlakem, demonstrováním tanky na ulicích Bukurešti, musel nakonec král 1. března 1945 premiéra odvolat a přistoupit na prokomunistickou vládu dr. Petra Grozua, vůdce transylvánského svazu rolníků, který sice nebyl komunistou, odvedl však za ně nejspínavější práci.

Počátek sovětizace země

Počátek funkčního období nové vlády, v níž měli nekomunisté jen méně než třetinu míst – 6. března 1945 – lze zároveň označit za počátek sovětizace země. Na protesty Američanů a Britů proti složení vlády z Moskvy ani neodpověděli. Ostatně Britové po tom, co se událo v Řecku v předchozích měsících (o tom budeme hovořit v následujících přednáškách, šlo o střet mezi komunistickým odbojem a britskými intervenčními jednotkami v prosinci 1944) ani moc protestovat nemohli. V prvních dnech existence Grozovy vlády byli zatýkáni zbylí nepohodlní političtí protivníci, kteří často zmizeli beze stopy. Aby bylo veřejné mínění uklidněno, oznámila Moskva, že předala Sedmihradsko do výlučné rumunské pravomoci. Komunisté i jinak omezovali nekomunistické strany – skupovali jejich noviny, nedovolovali rozhlasové relace, snažili se vnášet rozbroje mezi nekomunistickými funkcionáři pouštěním falešných či zkreslovaných informací apod., takže se jin některé strany podařilo zcela rozštěpit.

Počátkem května 1945 podepsala vláda se SSSR zásadní hospodářské dohody, které fakticky znamenaly totální podřízenost rumunské ekonomiky SSSR. Doly, naftová pole, uran, to vše ovládaly smíšené rumunsko-sovětské společnosti, v jejichž čele stáli sovětské občané.

Postupimská konference v srpnu 1945, poslední poválečné setkání velké trojky před vypuknutím studené války, přinesla pro Rumunsko jakousi naději. Americká delegace (nový americký prezident Harry Truman nebyl ani zdaleka tak vstřícný k Sovětům jako F. Roosevelt), žádala změnu vlád jak v Rumunsku, tak v Bulharsku, s tím, že předtím, než uzavře USA s oběma zeměmi mír a země bude přijata do OSN, musí mít jistotu, že budou mít demokratické

vlády, čehož využil král Michal k protiofenzivě. V polovině srpna 1945 nařídil Grozovi abdikovat. Měl k tomu oprávnění z ústavy přijaté již v roce 1923. Groza samozřejmě odmítl, král tedy, paradoxně, vstoupil do stávky. Odmítal přijmout premiéra a podepisovat zákony, což vyvolalo ústavní krizi a zvýšilo jeho popularitu. Na den jeho narozenin, 8. listopadu 1945, před královým palácem demonstrovaly tisíce lidí. Ty ovšem napadla policie a komunistické bojůvky, složené z deklasovaných živelů. Při těchto střetech bylo 11 lidí zabito...

Ústavní krize byla vyřešena na konferenci ministrů zahraničních věcí Spojenců v Moskvě s tím, že vláda bude rozšířena o dva nekomunistické ministry. Za těchto podmínek nakonec USA a Velká Británie vládu 4. února 1946 uznaly. Král tak byl v podstatě poražen.

Konec rumunské monarchie

Na 19. listopadu 1946 byly vypsané volby, při nichž poprvé mohly volit i ženy. K tomu komunisté využívali různých předvolebních triků, mj. proces s I. Antonescem, který byl spolu s několika dalšími prominenty starého režimu před volbami zastřelen. Volby samotné byly plné manipulací. Hlasovalo se i v továrnách, v kasárnách, pod dohledem odborových vůdců apod. První výsledky voleb ovšem přesto ukazovaly, že vládní blok demokratických stran v čele s komunisty nezíská ani 10 % hlasů, Maniuova Národní rolnická strana pak měla získat 70 %. Nepřekvapí, že oficiální výsledky vypadaly tak že komunistická koalice dostala 84,5 % a rolnická strana 7, 75 %. Otevření archivů po roce 1990 tuto obrovskou volební krádež prokázalo.

Vládu a moc v zemi tedy zcela ovládli komunisté. Navíc v únoru 1947 byla v Paříži podepsána mírová smlouva, která znamenala konec existence spojenecké kontrolní komise a tedy i konec byť i minimálního vlivu, který měli přes tuto komisi západní Spojenci. Naopak, do země začaly proudit stovky sovětských poradců. Nová vláda zakázala prodej zemědělské půdy jiným subjektům než státu a stále více zasahovala do privátního vlastnictví rolníků. Za oběť brzy padlo i nezávislé soudnictví, z 12 000 členů advokátních a soudních komor bylo vyškrtáno plných 10 000, které nahradili lidoví soudci s tříměsíčními kurzy soudní praxe. A konečně, v roce 1947 byly také definitivně zničeny historické strany. Jejich členové byli pod různými důvody pozatýkáni, nakonec, v červnu 1947 byl zatčen i Iuliu Maniu a odsouzen ve vykonstruovaném procesu k doživotí. Milosrdná smrt jej v příšerných podmínkách vězení zastihla v roce 1953. Sociálně demokratická strana byla násilně sloučena s komunistickou stranou v únoru 1948 a tento „nový“ politický subjekt dostal název Rumunská dělnická strana. Vůdce sociální demokracie Constantin Titel Petrescu byl zavřen bez soudu.⁶ Také strany úzce spolupracující s komunisty, jako byla Grozova, měly čím dál omezenější prostor.

Král byl zcela odsunut z politiky. V listopadu 1947 se vydal do Londýna na svatbu budoucí královny Alžběty II. s princem Filipem, kde se seznámil s bourbonsko-parmskou princeznou Annou. Během pobytu v Londýně mu Winston Churchill nabídl možnost azylu, kterou však Michal odmítl. Komunisté doufali, že se král z Británie nevrátí. Ten se ale vrátil a oznámil, že se s princeznou Annou ožení, což by zvýšilo oblíbenost monarchie v Rumunsku. Proto byl 30. prosince 1947 komunistickými jednotkami obklíčen královský palác a král Michal přinucen Gheorghiu-Dejem k abdikaci s poznámkou, že jako loutka by tolik nevadil, ale Moskva nebude tolerovat za železnou oponou ani formální monarchii. Král sice poukázal na vlastní popularitu v zemi, ale Gheorghe Gheorghiu-Dej odpověděl, že právě proto chtějí, aby sám odešel a nebyl příčinou nepokojů a překážkou pro nastolení socialismu. Také mu připomněli, že palác je obklíčen a telefon odstřižen, a že když abdikaci nepodepíše, bude popraveno tisíc uvězněných studentů. Král, který nemohl připustit občanskou válku, která by nutně po takovémto činu vypukla, se tedy rozhodl podepsat předem připravený abdikací dokument. Po abdikaci byl 3. ledna 1948 donucen opustit Rumunsko a s sebou odvezl i

---

⁶ Propuštěn z vězení byl za sedm let, za dva roky poté však na následky vězení zemřel.

královskou korunu. Již v březnu téhož roku odvolal svou abdikaci s tím, že byla vynucena násilím a je tak neplatná. Na oplátku byl rumunskými úřady zbaven rumunského občanství.⁷ Do Rumunska se poté poprvé podíval až v roce 1993 a až do své smrti v roce 2017 (zemřel jako poslední státník činný v letech 2. světové války) se v zemi těšil zcela mimořádné oblibě!

V lednu byly v Rumunsku vyhlášeny nové volby, v nichž komunisty založená Národní demokratická fronta získala 405 míst v parlamentu, dvě malé pseudoopoziční skupiny pak 9 míst. V dubnu byla přijata nová ústava podle sovětského vzoru a vyhlášena Lidová republika Rumunsko, která se stala na nějakou dobu pevnou součástí sovětského bloku.

Albánie buduje socialismus

Albánie byla ze všech balkánských zemí nejméně příhodná pro vládu komunistické strany. V zemi prakticky neexistoval proletariát, hlavním zaměstnáním lidu bylo zemědělství extenzivního typu s převažujícím pasteveckým chovem dobytka, Albánie nebyla napojena na evropskou železniční síť, ba co více, neexistoval v ní ani kilometr železnic, žádné město nemělo více než 20 000 obyvatel. Zejména ghegské obyvatelstvo severu Albánie pak žilo pevně zakotveno v tradiční albánské patriarchálně-rodově-kmenové společnosti, velkou roli na severu země hrála také římskokatolická církev (jejíž kněží, řády a biskupové se proto také stali jednou z hlavních met následného komunistického teroru). Přesto Albánie po válce prakticky jako první evropská země kromě SSSR přijala komunistický systém a žádná z komunistických stran nedosáhla rychlejší mocenský úspěch, než KSA pod vedením Envera Hoxhy. Během války a bezprostředně po válce ovšem byla KSA pod velkým vlivem Komunistické strany Jugoslávie.

Podobně jako v Jugoslávii či Bulharsku bylo také v Albánii první poválečnou starostí nové politické moci pokud možno co nejvíce přímo eliminovat politické protivníky. Revoluční teror sice nenabyl té síly jako ve výše jmenovaných zemích, nicméně jen v Tiraně a Skadaru bylo v prvních týdnech po jejich osvobození bez soudu zastřeleno několik set lidí. Také pozdější revoluční tribunály, které měly soudit „válečné zločince, spolupracovníky okupantů a nepřátele národa“ neměly se skutečnými soudy mnoho společného, až do roku 1946 při nich neexistovala funkce prokurátora, tu zastávali různí členové komunistické strany. Je jasné, že za „nepřátele národa“ či „spolupracovníka s okupanty“ mohl být nazván kdokoli, kdo překážel nastolení neomezené moci komunistů. To málo albánských podnikatelů a bohatších občanů bylo velmi brzy zbaveno majetku. V srpnu 1945 byly zestátněny prakticky všechny podniky. Na druhé straně nová moc zbavila rolníků dluhů, administrativně snížila nájmy zemědělských pozemků na čtvrtinu. Půda, kterou neobdělával přímo vlastník, byla konfiskována a rozdělena těm, kteří měli méně než pět hektarů. Agrární reforma tedy byla víceméně umírněná, což bylo ale způsobeno i tím, že větší míra zásahu do vlastnických práv majitelů půdy narážela na odpor západních spojenců, zejména však USA, které byly hlavním zásobovatelem a financérem potravinové pomoci UNRRA, na níž byla v prvním poválečném roce Albánie bytostně závislá, neboť zemědělství v Albánii, i jinak zakotvené ve výrobních principech spíše středověkých, bylo válečnými operacemi výrazně oslabené.

Moc komunistické strany byla upevněna volbami do Ústavodárného shromáždění 2. prosince 1945. Jedinou kandidátku předložila Albánská demokratická fronta, v níž se v mezidobí transformovala NOF a v níž také byla KSA jedinou relevantní politickou silou a stranou. Žádná opozice v politickém slova smyslu, pomineme-li zbytky v horách přežívajících oddílů Balli Kombëtar, kteří pochopitelně kandidátku sestavit nemohli, v zemi ani nebyla.

---

⁷ Bývalý monarcha žil nějakou dobu v Londýně i se svou manželkou, Annou Bourbonso-Parmskou, kterou si vzal 10. června 1948 v Athénách. Pár poté žil v italské Florencii, než se v roce 1950 přestěhoval do švýcarského města Lausanne. V exilu se Michal živil jako farnář, pilot a podnikatel. V roce 2008 královská rodina restituovala majetek a devětaosmdesátiletý Michal se tak dočkal po 60 letech satisfakce.

Voleb se údajně zúčastnilo 90 % voličů, z velké části negramotných, a poprvé také ženy, z nichž se pro kandidátku demokratické fronty rozhodlo plných 93 %. Takto zvolený 82členný parlament se poprvé sešel 10. ledna 1946 a již 14 března přijal novou ústavu, sestavenou podle sovětského vzoru z roku 1936. Albánie byla na základě této ústavy prohlášena „lidovou republikou“. Další směr albánského vývoje se však ubíral nikoli podle vůle parlamentu, ale podle závěrů 5. plenárního zasedání NOF, resp. Albánské demokratické fronty, jež se uskutečnilo 21. února 1946. Z něj bylo jasné, že zemi čeká nová, zásadní vlna znárodnování, všeobecná agrární reforma a otevřená prosovětská orientace v zahraničněpolitické oblasti. Na konci roku 1945 tak bylo znárodněno 7 % albánských podniků, na konci roku 1947 to již bylo prakticky 100 %. Od roku 1948 pak Albánie přijala, v souladu se strategií hospodářského rozvoje ostatních zemí východního bloku, zpočátku dvouletý, v roce 1951 pak již typický pětiletý hospodářský plán... Směr k rovnosti (v chudobě) pak nastavila měnová reforma, provedená 11. června 1946, podle níž se měnily staré albánské franky pět ku jedné, s tím ovšem, že žádná rodina si nemohla vyměnit více než 5 000 starých franků. Albánský frank pak byl v roce 1948 zaměněn lekem.

Pozornost albánských komunistů se poté zaměřila na zemědělství. Vše mělo směřovat ke kolektivizaci. Kroky k ní byly, jako ostatně i jinde, velmi nevybíravé. Ještě v roce 1946 byly rolníkům znárodněny všechny modernější zemědělské stroje, bez náhrady byly vyvlastněny sady, vinohrady, olivové háje a kompletní zemědělské zařízení těch, kdo půdu přímo neobdělávali. Rolníkům byly předepsány přísné dodávky. Ti, kdo je nesplnili, byli odsouzeni podobně přísně, jako kritici režimu, jejich hospodářství byla bez náhrady vyvlastňována. Celkově bylo takto vyvlastněno 173 000 ha půdy, tedy prakticky 59 % obdělávané zemědělské půdy podle soupisu z roku 1939... Ke komplexní kolektivizaci se však komunistické orgány rozhodli až poté, co bylo zřejmé, že zastrašené rolnictvo nebude představovat pro nový systém nebezpečí, tedy v první polovině 50. let.

Tradičně svobodomyslný albánský venkov, který se ani v dobách osmanských nepodřizoval centrální moci, však musel být zastrašen daleko důkladněji.